

Розділ 4

КАВАЛЕРГАРДСЬКОГО ПОЛКУ РОТМІСТР

Маятникові розмови. Мурашоїд. Каблучка, за яку читач щось чув у розділі III. Напад більшовиків. Полку Її Величності ротмістр. Танець серед шістьох свічок. Настрій Дювер'є чимраз гіршає. Кров на лакових черевиках. Едіт нарешті погодилася на пропозицію д-ра Рінса.

Двері тихо розчинилися, й у кімнату вистромився довгий, цікавий ніс.

Усе було тихо. З-під задрипаної завіси над ліжком доходило рівне дихання. Птиця в кутку в клітці чистила дзьоба, м'ята в малесеньких горшечках на вікні сповнювала кімнату болотяною свіжістю.

Все було гаразд, отже, ніс, пересмикнувши кілька разів ніздрями, сховався. Маятник теліпає мідним животом, а стіл, безногі каліки стільці й заялозена шаховка стрижуть вухами й слухають. Раптом йойкнув дзигар, захрипів і приготувався дзвонити. Тоді з-під завіси щось заворушилось. Годинник пробив, злякався й змовк. Речі теж знітилися й більше не слухали — вони були вже неживі. Тепер слухала, як цокає годинник, Едіт.

Едіт хотіла підвестися й не могла. Спина була мов луб'яна й намість руки величезний пакунок з бинди. Вона з цікавістю повела очима по кімнаті. Пригадувала: в шлюпці було холодно й мокро. Зуби цокали, як цей дзигар — тільки частіше. Ще промінь свідомости — Рінсове обличчя — гострий біль у руці, хтось схиляється над рукою й робить перев'язку. Перед цим руку згинають — сніг зелених блискавок і сивий спокій.

Потім довго їхали на чомусь, і щосекунди біль оддавався в руці. Тепер рука опинилася в цій кімнаті на ліжку поруч із Едіт.

Ніколи ще цій руці, коли вона була струнка й чиста, а не незграбний кужіль із полотна й марлі, не доводилося прокидатись у такій жебрацькій кімнаті. В романах, що їхні сторінки вона недбало перегортала, героїні мали звичку прокидатись у будуарах, подібних до будуару Едіт в Нью-Йорку. А коли якась героїня й народжувалася під димною стелею підвалу, то сторінок за 200—300 вона міняла сумну долю на те, щоб топтати ногами килими, тигровий міх і загортатися в серпанкове мереживо. Хотілося їсти, було дуже вогко й неприємно...

Рипнули двері, і знову просунувся цікавий ніс. Він зачув, що не все гаразд, бо за ним просунулося довгасте обличчя, схоже на мурашоїда — над ним блищали двоє сіреньких очей мов кнопки.

— Хто ви? — питає Едіт.

Замість відповіді знову рипнули двері, й ніс мурашоїда сховався.

Едіт почула, як хтось пошепки радився в сусідній кімнаті. Один голос був чоловічий.

Зате коли мурашоїд — він же хазяйка — повернувся до кімнати, Едіт довідалась, що вона звивалася міс Вуд. Вона називала Едіт Мартою. Едіт із обережності не сказала свого справжнього імення.

— Ви залишитесь у мене, поки видужаєте. Один ваш добрий друг учора привіз вас сюди й прохав мене потурбуватись за вас.

— Хто такий?

— Його ім'я Джим Ріпс!

Далі міс Вуд розповіла про погоду, про квартирну плату, про вогкість, про ціну на м'ясо, про свій ревматизм, про те, де треба ходити в убиральню, і ще багато інтересних речей...

Величезна площа була затоплена народом. Над притлумленим гудінням юрби гасав світовий промінь і малював на екрані подробиці загибелі транспорту «Вікторія».

Портрети капітана, помічника капітана, дежурного по вахті, мільярдера Мак-Лейстона, кому належав пароплав, і наймолодшого юнги, хлопця десятиох років.

Вибух. Рясні хмари диму — більше нічого. Керма пароходу: люди й пацюки стрибають у воду, вовтузяться коло лодок. Навколо воронка води, що вирує і вже затягла ніс корабля. Люди на шлюпках. Здаля стирчить корпус «Вікторії»...

Далі довгі стовпці тих, що загинули, й тих, що врятувалися. Деякі з портретами.

Гаррі протискався ближче до екрану, він був близькозорий — йому хотілося дізнатись, чи не потрапив хтось із американських товаришів в цю історію. Стомленими очима пробігав він імення людей, яких ніколи не знав і ніколи не знатиме.

Раптом він здригнувся. Не ймучи віри своїм очам, він ухопив за плече свого сусіда. Той, не розуміючи, подивився на молодого робітника і ввічливо вилаявся.

«Марта Лорен»! — прочитав Гаррі в спискові тяжко поранених. Завтра ж він почне її шукати.

На другий день свого перебування на вулиці такій-то Едіт послала своєму батькові телеграму. Потім ще і ще. Відповіді не було.

Міс Вуд ізнизувала плечима, і її ніздрі роздувалися. Вона щиро була здивована.

Едіт довелося віддати їй два своїх персні: міс Вуд була така бідна, а Едіт мусила ж врешті колись дістати відповідь од Лейстона.

Одного персня свого вона не віддала. Це була старовинна каблучка з вирізьбленою літерою «L». Лейстон подарував їй цю каблучку в день конфірмації. Це був широкий чоловічий перстень, і Едіт носила його на великому пальцеві. Це був якийсь сувенір Лейстонової молодости. Але вона не знала, що було з ним ізв'язано.

Щодня тривога Едіт зростала.

Міс Вуд говорила про ціну на м'ясо, про свій ревматизм, про вогкість у кімнатах, про найкращі способи виводити блощиці й про голод у Росії й на Україні.

Голод навмисне зробили більшовики. Едіт пригадувала, як Лейстон запевняв її, що більшовики зруйнували країну своїм невмінням господарювати. Та міс Вуд стояла на тім, що голод більшовики інсценізували навмисне.

Кожного ранку Едіт, прокидаючись від гудків, бачила у вікно, як проходили на роботу робітники. Ці люди дуже рідко з'являлися їй на очі в Америці — вони малокультурні, й їх не пускають у пристойні дома.

Вона бачила жовті обличчя з блискучими очима, зашкарублі руки, худі тіла в дешевих тканинах і почувала себе як дікенсівська героїня, що хотіла б допомагати бідним людям, але сама не має грошей.

Поруч із її кімнатою жили дві робітниці з текстильної. Втім, одна з них була безробітна: її звільнено за те, що її брат брав участь у робітничих заколотах.

Вона приходила до міс Вуд прибирати кімнату. Не кажучи ні слова, вона змивала підлогу, стирала куряву з речей, виносила цебра з помями і скриньки зі сміттям...

Одного дня ввечері в кімнату ввійшла міс Вуд. Вона мала в руках запечатану телеграму. Едіт кинулася назустріч і здоровою рукою розпечатала телеграму: «*NEW-YORK 20/5 — 22, LONDON-STREET, Мак-Лейстон віднині НЕ МАЄ ДОЧКИ. Мак-Лейстон*».

Робітниця мила підлогу. Побачивши, що Едіт одкинулася назад, бліда мов смерть, вона хутко підійшла до неї й піддержала їй голову. Міс Вуд була оце вийшла, її покликав хтось із квартирантів.

— Що з вами, міс? — спитала Кет.

Едіт розповіла, яка вона нещасна. Як вона хотіла допомогти тим голодним робітникам і як вона, — о Боже! — сама, мабуть, скоро голодуватиме. Що це з її батьком? Адже ж він сам постачає продукти для АРА, як він міг кинути її голодною!

Кет слухала — обличчя її дедалі суворішало.

— Що з вами, Кет? — спитала тепер Едіт. Вона вперше побачила її зараз. Раніше то була якась механічна істота, щоби чистити й мити кімнату. Тепер це була дівчина з рудим волоссям, худорлява, але гарненька. Тонкі, щільно стулені губи. Блискучі очі, як у тих людей, що століття тому штурмували Бастілію, що п'ять літ тому перевернули догори ногами Росію й Україну, втворили грізну армію й написали багато прекрасних поем, та серед них одну найкращу зробили своїми жилавими руками в своїй країні...

— Що з вами, хто ви така? — спитала Едіт.

— Я безробітня! — одповіла та. — За те, що я прибираю чужі кімнати, ваша знайома міс Вуд не виганяє поки що мене з моєї.

— Але з чого ви живете?

— Я безробітня! — одповіла та. — Мені не видають допомоги з каси, бо мій брат пішов проти союзів.

— Проти робітничих союзів? — спитала Едіт.— Тоді він страйкбрехер! це ті сміливі люди, яких так ненавидять робітники, за те, що вони більше дбають за всю державу, ніж за робітників.

— Ні, він не страйкбрехер. І страйкбрехери не сміливі люди, а погань! Мій брат більшовик!

Едіт зробила жест одчаю. Вона хотіла щось сказати, але робітниця суворо казала далі. Це була вже не Едіт Мак-Лейстон, що її пальця боялися більш, ніж блискавки. Не горда напівбогиня, а слаба нікчемна дівчина. Без чеків і без паперів вона нагадувала рибу, викинену на землю.

— Доти не буде ладу в нас, доки не порозстрілюють отаких, як ваш батько, — сказала Кет.— І розстріляємо їх *ми!*

— Але...

— Ви хочете сказати, що вони дають нам роботу й допомагають голодним. Так! завтра чи позавтра мені доведеться продаватись на вулиці. Ви знаєте, чого звільнено робітників? Для того, щоб виробляти менше товару, щоб він став дорожчий! Розумієте ви це? Роблять

менше товару, щоб він був дорожчий — ви це знаєте, але ви цього не розумієте. Ви зрозумієте, що це таке, коли вийдете на вулицю продаватись.

— Я хотіла допомогти голодним, — сказала Едіт тихо. — За що ви на мене накинулись?

— Так, ви хотіли допомогти голодним. Вам, бачите, все одно не зрозуміти, в чому діло... Ну сидіть! — Кет погладила Едіт по голові. — Зараз прийде Вудиха; ви її, до речі сказати, стережіться, вам од неї добра буде небагато, може, колись знайдемо роботу.

І Кет вийшла...

...Справи чимраз гіршали. Білизни не було, й Едіт уже не дивувалася на брудних робітничих дітей. Вона почала ходити шукати роботи. На неї дивилися, ніби вона впала з місяця. Не знає ніякого діла й хоче дістати роботи, коли навколо голодують досвідчені старі робітники.

Якийсь середній буржуа запропонував їй виховувати його дітей; та коли вона виходила, він її обняв. В неї аж захололо на серці. Вона почувала, що до вулиці їй уже недалеко.

Вибігши з ганку, вона нашттовхнулася на якусь фігуру. Це був Ріпс.

— Куди це ви? — сказав він ласкаво.

— Я... я йду додому! — сказала Едіт.

— Дозвольте вас проводити! — Ріпс, не чекаючи відповіді, просунув свою руку під її руку й пішов з нею поруч.

— Як ви себе відчуваєте у міс Вуд?

— Дякую вам, дуже добре!

— Коли ж ви збираєтесь їхати до Нью-Йорку?

В Едіт зомліло серце.

— Я не збираюсь! — одказала вона.

— То ви хочете їхати все-таки в Росію!

— Так! — одповіла вона механічно.

— Так! ... — повторив Ріпс. Після цього він спинився, випустив руку Едіт і сказав:

— Слухайте, дорога моя! Я знаю все. Міс Вуд мені розповіла про те, яку телеграму ви дістали од містера Мак-Лейстона. Не морочте голови. Я вам пропоную вийти за мене заміж.

Едіт глянула на сліди хвороби на його обличчі. Кет розповідала їй, що кавалери, які зводять дівчат, обіцяють їм женитись з ними.

Вона іще раз подивилася на сліди жадливої хвороби й уявила їх собі на своїм тілі.

— Не турбуйтеся, д-р Ріпс, — сказала вона, — й дайте мені спокій. — Ріпс хотів щось сказати. — Не турбуйтеся, д-р Ріпс, і дайте мені спокій — **я згоджуюсь!** А тепер ідіть і сьогодні до мене не заходьте.

Попощувавши довгенький час по лікарнях та готелях Лондону, Гаррі пішов до розшукового бюро — бо в адресовому бюро він не міг добитися діла й довелося, отже, йти до легавих.

Власне кажучи, Гаррі не дуже-то сподівався за якихось два шилінги знайти собаку, що допоміг би йому відшукати Марту Лорен, та в передній кімнаті бюро собака сам звернувся до нього і згодився за шилінг і два пенси...

Була субота. У корчмі було повно народу, матроси, портова шпана, обмаль робітників. Гаррі заходив туди, бо сподівався зустріти когось з американців.

У двері увійшов атлетично збудований чоловік з диким виразом у маленьких чорних очах. Він підійшов до якогось столика; за ним сиділо душ четверо вже дуже під банкою. Він став коло столика, раптом балачка вщухла, четверо встали як по команді й пішли до іншого столу. Атлет сів за стіл, згріб недоїдки разом з тарілками на підлогу і стукнув кулаком.

Підбігла дівчина на високих підборах, нафарбована й набілена. Він щось буркнув. Вона постояла ще з секунду й підняла спідницю. Але той не звернув ніякісінької уваги на цей маневр і, стукнувши ще раз кулаком об стіл, зажадав пити.

Четверо, що спочатку з острахом і з ненавистю поглядали на атлета, узялися знову пити. Один з них накачався, здавалось, до останнього ступня можливого. Він говорив про німців, про французів, про армійські чоботи, про якийсь свій винахід. Електрична сітка ловити міни в океані. Він розмахував у повітрі руками й бив себе кулаком у груди.

— Лорди, міледі, джентельмени й вельмишановна шпана, зверніть увагу на... — ось тут сидить чоловік, що може перекинути догори ногами всю підводну політику ворожих держав!

Він почав, гикаючи й заправляючи свою промову нецензурними виразами, викладати докази важливості й потрібності свого винаходу, але раптом окивнув головою і змовк.

— Здається, легше спіймати його самого на пляшку віски, ніж міну в його сітку, — сказав Гаррі до сусідів.

Чоловік очунав, підвів голову й диким пронизливим зором поглянув на Гаррі. Потім рот його розтулився в широку посмішку, й він, добувши з кишені якогось папірця, передав його Гаррі. Гаррі заховав папірця в кишеню і вийшов. «London-street, 31, Wood. Miss Martha Logan» ...Ось вона. Собака знайшов дичину. Зоставалося одне. Чи не було за цим ще чогось іншого? Гаррі призвик не дуже-то покладатися на детективів. Але треба було найти її будь-що-будь. Гаррі йшов швидко; він пересік сквер, завернув праворуч у вузьеньку вуличку Вайтчепла. 71 — 69 — 67 — 65 — 53 — 51 — 49 — 37 — 35 — 33.

Другого дня після зустрічі з Ріпсом Едіт підвелася дуже рано. З її прохання Джим Ріпс мусів повезти її о восьмій годині вечора з цього будинку, де вона пережила стільки важких годин. Попередивши міс Вуд, що повернеться небавом, Едіт вийшла на вулицю. Її очі шукали трьох золотих куль над дверима. Кінець кінцем вона знайшла те, чого їй було треба.

Під трьома золотими кулями були двері. Там біднота могла заставляти своє лахміття й дістати півпенса, щоб купити хліба. Товстий, мов кнур, молодий чоловік з перснями на пальцях і підвісками у вухах звичним жестом узяв з рук Едіт персня й кинув його на дошку.

— Продаєте, заставляєте? — спитав він байдужим голосом.

— Скільки ви дасте? — спитала Едіт. — Це старовинна каблучка...

— Не варто розповідати, міс! Беремо на вагу. Можемо дати два шилінги. Заставляєте?

Едіт узяла перстень і вийшла. Перед дверима вона зупинилася. Вона не знала, що робити.

— Ви загубили свою хусточку, міс! — сказав хтось. Вона побачила чоловіка, що розмахував хусткою, немов офіціант із ресторану серветкою.

Едіт прочитала в його очах щире співчуття. Вона спитала:

— Будьте ласкаві, скажіть, де я можу продати цей перстень?

— Перстень? — дивувався чоловік. — Дозвольте подивитися.

Він довго розглядав каблучку, переводячи очі з неї на Едіт та назад.

Якби Едіт не так хотілося їсти, вона, мабуть, яскраво відчувала б своє становище з останнім засобом до життя в руках, коли не рахувати дев'ятнадцятилітнього тіла, що, виплекане доларами, й зараз ще не стратило своєї вартости.

Але їй хотілося передусім їсти.

— Ходім! — приязно сказав нарешті чоловік. — Я допоможу вам у цій справі.

Вони пішли вздовж вулиці.

Це була крамничка, де продавалися всякі речі споживання, — але все було вкрито пилом; неначе тут ніхто й не торгував уже два тижні. В крамничці за прилавком стояла товста жінка.

— Міс хоче спродати персня! — сказав чоловік. Товста взяла каблучку й почала її роздивлятися. Чоловік підійшов до неї ближче й сказав щось, пошепки вказуючи на перстень.

«Знову дадуть два шилінги, — гірко подумала Едіт. — І цей такий, як і всі».

— Скільки ви хочете за каблучку? — спитала товста.

— Фунт! — одповіла Едіт із одчаєм.

— Я купую у вас її, — сказала товста. Едіт одержала гроші й вийшла. Вона прямувала додому. Недалеко від дверей міс Вуд вона помітила, що якийсь напідпитку чоловік її наздоганяє. Едіт прискорила кроки і збігла, захекана, сходами вгору.

Дочекавшись, поки вийшла міс Вуд, вона зібрала свої речі, сховала мізерний пакуночок під ліжку, щоб не було видно, й почала обмислювати план. Вона дивилася у вікно.

Перед дверима стояла якась жінка у величезнім капелюсі, дорогого й негарно одягнена. Побачивши Едіт, вона запитала:

— Скажіть, чи це не 31 число будинку?

— 31-е, — одповіла Едіт.

— Чи не тут живе міс, що дає лекції дітям?

Думки блискавично засоталися в мізку Едіт. Вона шукає виховательки своїм дітям. Треба рішатись.

— Це я! — одповіла Едіт. Голос її пролунав хрипко.

Дама затупала по сходах, зіткнулася з міс Вуд, і вони вкупі ввійшли в кімнату.

Едіт попрохала міс Вуд залишити її на хвилинку з дамою. Міс Вуд скривилась і вийшла; вона мала інструкції від доктора Ріпса.

Втім, ніс її недалеко відійшов; ноги тупали на однім місці, а ніс притулився до щілини між дверима й одвірком.

— Говоріть тихше, — сказала Едіт, — на ліжку хвора дитина!

— Це ваша дитина? — спитала дама. В тоні її не було ніякого здивовання. Це приємно вразило Едіт.

— Ні, не моя, — сказала вона на всякий випадок (виховательок з дітьми беруть дуже неохоче!).

— Так от, — сказала дама, — мені треба вчительки для двох дівчат 8-ми й 10 літ. Ви можете від'їхати?

— З радістю, — відповіла Едіт.

Ніс за дверима роздуб ніздрі. Нічого не було чути.

— Ви будете діставати фунт на місяць. Харч, білизна й помешкання мої.

— Я згоджуюсь, — сказала Едіт, ледве заховуючи радість. — Я хотіла б переїхати до вас сьогодні ж.

Дама згодилася кивком голови.

Едіт трохи здивувалася з того, що дама на все погоджується. Крім того, її обличчя було ніби трохи знайоме. Мабуть, вона зустрічала її на вулиці. Це, може, одна з тих пишних міщанок, що ходять, мов пави, і зневажливо дивляться на бідно одягнених людей. Де вона її бачила?

Але Едіт перетерпить усе, аби не попасти до рук вельмишановному докторові.

Шофер з деяким здивуванням почув, що він їде до Вайтчепла. Які могли бути справи в елегантного панка у Вайтчеплі?..

Панок посмоктував люльку й посміхався. Йому щастило. Він уявляв собі, як рука об руку із урятованою Едіт з'явиться перед очі містера Лейстона.

— Добри вечір, міс Вуд! — сказав доктор, заходячи в кімнату.

— Містер Ріпс, я тут ні при чому! — забелькотіла шановна пані. — Та й для чого я стала б це робити?! Я абсолютно ні при чому!

— Заспокійтеся, будь ласка, і кажіть просто. В чім справа? Грошей вам треба, чи що?

— О, містер Ріпс, Едіт утікла!

— Як? — важко проковтнув д-р слину. — Для чого ж ви тут були? Куди вона втікла? Куди вона втікла? Кажіть швидше, goddam!

— Години за три тому. Вона забрала свої речі. До неї приходила якась дама!

— Дама? — перепитав Ріпс і вийшов з кімнати, відібравши в міс Вуд надію вилікувати колись свій ревматизм. Виходячи з дверей, він побачив молодого чоловіка, що розмовляв з якоюсь рудою жінкою. Чоловік цей кинувся до Ріпса. Доктор ускочив в авто, закрив дверцята. Шофер одштовхнув молодого чоловіка з підніжок, той упав, авто понісся бруком.

За чверть години кілька розшукових собак обшукували всі закутки Вайтчепла.

Але Едіт зникла, мов королева язиком злизала, немов якісь духи занесли її на небо. У всякім разі янголи, що зробили це діло, працювали чисто, незгірше від розшукових собак. Ставка на Едіт була бита. Доводилося шукати інших шляхів.

В цей мент докторові потрапив на очі газетний допис про засідання Комісії при Вищому Королівському Інституті.

Коло п'яти годин вечора паризька юрба на площах, вулицях, бульварах захвилювалася. Десятки тисяч примірників екстреного випуску «Le Petit Parisien» розпливлися по фіякрах, омнібусах, трамваях, авто, по руках піших.

Вихоплювали з рук газети. Попит перевищив тираж. Дивувались, жестикулювали, кричали.

До екрану редакції «Le Petit Parisien» спливалася юрба, чекаючи на подробиці.

А втім, усе було так просто.

Всі: візники, франти, перекупки, майстри, робітники, крамарчуки, проститутки, буржуа, хлопчачки, професори схвилювалися, загули бджолиним роєм, і скрізь перегукувалось те ж саме: «Більшовики! Напад! Напад! Напад! На поліцію! Задусливі гази! Отруєння! Отруєння!»

...В поліцейському районному управлінні все було тихо й спокійно. На вулицях гнітила спека, що й мухи припишкли. Дежурні куняли. О третій годині приведено заарештованих. Їх розміщено по камерах на якусь часинку перед допитом. Було тихо, каштани заглядали у вікна. Потім прийшло двоє агентів із якогось відлеглого району. Вони передали якісь папери й пішли. Все було тихо. Каштани заглядали у вікна.

Зненацька лиця урядовців зблідли. Один хотів покликати другого на поміч, а другий кликав першого. Очі вилізли з орбіт. Всі кинулися до виходу. По дорозі деякі падали, інші спотикалися об них, вилазили рачки, спинялися на секунду спочити й падали обличчям на підлогу. Від незамкнених ще камер тікали вартові і з ними заарештовані. По підлозі, на сходах, скрізь лежали люди з посинілими обличчями, нерухомі — тільки час од часу зводило судомою ноги. Якийсь поліцейський офіцер з посинілим обличчям не пускав зі сходів. Раптом він захропив, змахнув руками, й через нього перевалилось, переповзло, перекотилось кілька душ...

Окрім 4-х трупів, урядовець, що складав протокола, занотував ще якісь невеличкі капсули: «Капсул — 6, трупів — 4, тяжко отруєних — 12, золотий дамський медальйон — 1».

— При чому тут медальйон? — міркував агент. В медальйоні була картка голої до пояса жінки. Картку негайно презнято й розіслано в розшукові бюро. Деякі камери були порожні. В інших лежали отруєні заарештовані...

Звичним рухом пальців Камілла вкривала обличчя й шию «загальним тоном». Електролямпа в 100 свічок кидала різке ясне коло на крісло, в якому сиділа Камілла.

Плавав запах «Coty». Вона мала танцювати на руках між свічок. «Франсуа», — зідхнула Камілла. Вона трохи нездужала, через це почувала себе сентиментальною. Потім вона схопилась і почала розгладжувати литки на своїх дужих ногах танцівниці. Промайнули спогади — село, де вона жила дитиною в одній хаті з Франсуа. Директор цирку. Перший покупець з квадратним пенсне на опецькуватому носі і з короткими слизькими пальцями. Короткі слизькі пальці пробували її ноги й підіймалися вище. Вона хотіла закричати — але не можна було. Потім Дювер'є й огидна роля в кафе Синьої Мавпи. Вони сподівалися заробити грошей. Але Дювер'є позабирав у них векселі, й довелося Франсуа їхати по мавпи до Африки. Він плакав у неї в кімнаті, він щось передчував — та треба було їхати, щоб визволитися від Дювер'є. Судитися з ним не

можна було; він був приятелем Пуанкаре й розважав панів із «Action française», що заправляє цілою Францією.

«Дювер'є! — подумала Камілла. — Він зараз мов звір» — щез Креве, партнер Камілли в її огидній ролі, немає звісток про експедицію.

З залі донеслися звуки там-таму. Камілла випросталась і пішла. Сьогодні вона має танцювати на руках посеред шістьох свічок.

У дверях її спіткав Дювер'є — як завжди в оксамитовому піджачку, в мережевому комірці, з кучерявим сивим волоссям — артист своєї справи.

— За півгодини я вам щось скажу. Тепер ідіть!

За півгодини! значить, він дістав телеграму і не хоче їй показувати через щось. Ох, що трапилось? Камілла похитнулась, постояла з хвилину й вийшла в залю. Слиняві з обвислими губами й кадиками старигани засовались на кріслах — це були пани Франції, некороновані королі, члени «Action française». Кожного з них вона знала, знала кожну цятку на роздутих животах, закритих зараз білосніжними пластронами. Вона незчулася, як скінчила танець і опинилася в своїй кімнаті. На нозі щось пекло, вона опеклася об свічку. Треба щось зробити, намастити, але руки не підіймаються.

Франсуа! вона почувала себе зле й робилась чимраз сантиментальнішою.

Тихенько здригнулись двері. Камілла підвелася, сперлася на руку й чекала напружено. Що за штука. Чого Дювер'є не заходить? Двері тихесенько рипнули й поволі стали розчинятись. Холодний піт проступив на чолі в Камілли. Вона пригадала історію з мавпою, що вдерлася в кімнату, де вона була з Лейстоном.

— Хто там? — вигукнула вона неприродньо дзвінким напруженим голосом.

Двері розчинилися, й виглянув чорний, мов парикмахерська лялька, брюнет з соковитими повними губами.

— Креве, — зойкнула Камілла. — Ти перелякав мене на смерть, підлота! Де ти був? Дювер'є шукає тебе й розлютувався вкрай.

— Мовчи, жінчино! Плював я на твого Дювер'є тепер.

Креве витяг бравнінга, підійшов ближче до Камілли, поцілував їй ногу й сів на ослінчик обличчям до дверей.

— Ти чула про те, що більшовики отруїли поліцію? Так от, це не більшовики, а мій патрон. Ми їдемо завтра до Росії. У них грошей більше, ніж у Дювер'є. Хочеш, поїдемо з нами.

— Іди геть! — сказала Камілла.

Креве здавив їй ногу — вона вдарила його в обличчя.

— Іди геть! — прошепотіла вона, — я закричу, й тебе заберуть.

Креве люто подивився на неї і, скрадаючись, вийшов.

Камілла одкинулася на канапу — вона почувала себе погано насмерть. Франсуа! Як давно вони не були з ним в Булонськiм лісі — там зараз присмерк коло гайка — але чого такий туман. Франсуа ще не прийшов. Порожньо.

Пробігла якась коняка без хазяїна. Але чого вона така смугаста, наче нафарбована? Вона бачила таких десь у книжці. Парить. Туман.

Ось і Франсуа: він іде важко, наче ноги йому вгрузають у землю. Він спинився, вона хоче кинутись до нього й не може — вона прив'язана до дерева. На носі щось пече, —

вона бачить, як величезна невидна муха жалить її в ногу, ще одна, десятки, сотні. Вони обсіли руки, груди, обличчя...

Що ж Франсуа? — Він простягає руки, іде чимраз повільніше, чимраз глибше вгрузають йому ноги в землю. Він близько, на обличчі жахливий вираз смертельної нудьги, він простягає руку, вгрузає чимраз глибше в багно, по коліна, по плечі. Дикий зойк, і все зникає в багні...

В кімнату увійшов Дювер'є. Камілла билася на ліжку в лихоманці. Зуби цокали безперестанку, мов кулет.

— Слухайте! — сказав Дювер'є. — Слухайте, — повторив Дювер'є. — Я одержав телеграму з Лібервілю!

— Що таке? — верескливо вигукнула Камілла, — де Франсуа?..

Креве йшов загорнутий у широке манто вулицею. Не хоче ця повія з ним їхати, — то й не треба. Знайдуться кращі.

Він їде до Радянської Росії з паспортом на чуже ім'я, із хазяїном, в якого незліченні гроші й ще більше грошей.

Йому таки набридла його роля в Дювер'є. Спочатку не було нічого. Він пригадує, як він, кавалергардський офіцер, полку Її Величності Імператриці Марії Федорівни ротмістр, тинявся по Парижу, не маючи шматка хліба, не маючи франка на жінчину.

Дювер'є запропонував йому тоді вигідні умови. Він мусів роздягнений робити комбінацію з мавпою, а панки з «Action» дивилися на це у віконце, роздратувавшись вкрай, брали Каміллу. Робота була для кавалергардського офіцера не важка й навіть приємна.

— В цьому єсть якась екзотика! — хвалився він в ресторанах.

Платили добре. Офіцерські потреби задовольнялися — все було гаразд.

Та тепер було ще краще. Просто йому щастило. На біса йому ті мавпи, коли він матиме жінок досхочу.

Крім того, він їде до Росії. Він подивиться на розбишак, що відняли в нього маєток і загнали його в кафе Синьої Мавпи. Він подивиться, як вони подихають з голоду. «Що там не казати, а Бог їх карає», — філософічно міркував Креве, йдучи до доктора Ріпса. Перехожі жінки з цікавістю поглядали на гарного брюнета із соковитими губами.

Дювер'є був розлючений вкрай. Креве щез, експедиція не привезла мавп. Тих, що були, Креве позаражав сифілісом; новий, найнятий замість Креве, кавалергард не хотів починати роботу. Дювер'є щось підозрював Вінсента Поля. Він розіслав уже за ласкавою допомогою департаменту поліції інструкцію задержати його в першій же порту. Тепер іще ця історія з Каміллою. Ця істеричка — з неї станеться — ще викине якийсь фортель. Дювер'є сказав м'яко:

— Але заспокойтеся, дівчинко!

— Заспокоюйтесь самі, підла тварюко! — закричала Камілла. — Що ви зробили з Франсуа?

— Франсуа не приїде, — сказав розважно Дювер'є. — Франсуа загинув у лісі через свою необережність, роззява!

Камілла не зрозуміла спочатку. Потім перед очима засвистіли зелені кола, й вона завалилася на підлогу. З нафарбованого рота потекла кривава слина на блискучі лакові

ботинки Дювер'є. Він здригнувся: з нижнього поверху донісся хрипкий стогін людиноподібної мавпи.